

Jadwiga Pazdan

W sprawie wykładni art. 4 konwencji rzymskiej z 1980 r. Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 6 października 2009 r. (C-133/08)

Abstract: As correctly underlined in the decision of the European Court of Justice of 6th October 2009, C-133/08 the split of the contractual status defined in the article 4 sec. 1 sentence 2 of the Rome Convention may happen only exceptionally and only in the situation when the part of the contract can be treated as autonomous to the other part of the contract. The author notices that the role of the phrase *part of the contract* provided in the article 4 sec. 1 sentence 2 and article 3 sec. 1 sentence 3 of the Convention is different. It is confirmed by the context of the phrases. In the first of the abovementioned rule the phrase is associated by the phrase *exceptionally*. The second of the abovementioned rule concerns the matter of the admissibility of the split of the contract. According to the article 3 sec. 1 sentence 3 the parties are allowed more, than can do the judge who applies article 4 sec. 1 sentence 2 of the Convention.

The author inclines to the opinion of the Tribunal that the court during the process of finding the applicable law should always try to rely on the presumptions provided by article 4 sec. 2—4 of the Convention. Nevertheless, when the contract demonstrates the more closest connection with the other country than the country determined by the presumption, the court according to the article 4 sec. 5 sentence 2 may apply the law of that other country.

It was positively appreciated the interpretation of the article 4 sec. 4 which allows to the application of the rule to the charter contract. It was found as too far-reaching the thesis no 2 of the decision which provides that during the process of searching the applicable law for the autonomous part of the contract it should be always applied the article 4 sec. 1 sentence 2 of the Convention. In the opinion of the author autonomous part of the contract can have the properties which would justify the application of one of the presumption from article 4 sec. 2—4 of the Convention.

Finally, during the process of searching the law applicable for the transport contract, when the prerequisites of the presumptions from article 4 sec. 4 sentence 2 are not fulfilled — the article 4 sec. 2 of the convention should be applied.

Keywords: article 4 of the Rome Convention; applicable law in the absence of choice; charter-party; connecting criteria; separability

1. Dnia 1 sierpnia 2004 r. wszedł w życie pierwszy protokół, sporządzony w Brukseli 19 grudnia 1988 r., w sprawie wykładni przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich (ETS) konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych¹, otwartej do podpisu w Rzymie 19 czerwca 1980 r. (zwanej dalej konwencją rzymską). Po tej dacie stało się więc dopuszczalne wydawanie przez ETS orzeczeń dotyczących wykładni postanowień konwencji, w trybie prejudycjalnym, uregulowanym w art. 2 protokołu.

Z tej kompetencji ETS skorzystał w wyroku z dnia 6 października 2009 r., wydanym na wniosek Hoge Raad Nederlanden, w sprawie Intercontainer Interfrigo S.C. (ICF) przeciwko Balkenende Oosthuizen BV, MIC Operations BV.

W wyroku tym ETS dokonał wykładni art. 4 konwencji rzymskiej. W uzasadnieniu wyroku i stanowiskach uczestników postępowania przed ETS poruszono wiele istotnych zagadnień o dużej wadze teoretycznej i praktycznej. Wyrok i zagadnienia poruszone przy okazji jego wydania zasługują na uwagę. Kwestii tych będą dotyczyć dalsze rozważania.

2. Trafnie, z powołaniem się na raport M. Giuliano i P. Lagarde'a², określono w uzasadnieniu wyroku cele konwencji rzymskiej. Zmierzała ona mianowicie do usunięcia niedogodności płynących z różnorodności regulacji kolizyjnoprawnych w zakresie umów obligacyjnych oraz do podwyższenia poziomu pewności prawa przez wzmocnienie zaufania do stabilności stosunków prawnych. W uzasadnieniu znalazła się też wzmianka „o ochronie praw nabytych w dziedzinie prawa prywatnego jako całości” (pkt 23). Te cele konwencji muszą być brane pod uwagę w trakcie wykładni jej postanowień.

3. Zgodzić się trzeba ze stwierdzeniem, że konwencja rzymska przyznała pierwszeństwo zasadzie swobody wyboru prawa właściwego (pkt 24). Natomiast pytanie, czy w spornej sprawie doszło do wyboru prawa, pozostało poza zakresem rozważań w uzasadnieniu wyroku. W pkt 6 zaznaczono jedynie, że w sierpniu 1998 r. ICF zawarła z Balkenende i Mic umowę czarterową, w myśl której ICF odda Mic do dyspozycji wagony i zapewni transport kolejowy. Z kolei Mic zawarła z osobami trzecimi umowy o udostępnieniu im przestrzeni załadunkowej będącej w jej

¹ Dz.U. UE 1989, L 48, s. 1.

² Dz.U. UE 1980, C 282, s. 1.

dyspozycji i czuwaniu nad stroną operacyjną przewozu towarów. MIC nie podpisała przesłanego jej przez ICF projektu umowy, w którym zamieszczona była klauzula wyboru prawa belgijskiego (pkt 7).

W toku postępowania przed sądem krajowym Balkenende i Mic podniosły zarzut przedawnienia z powołaniem się na prawo niderlandzkie, natomiast ICF — z powołaniem się na prawo belgijskie — utrzymywało, iż do przedawnienia nie doszło.

Na pytanie, czy w rozpatrywanej sprawie doszło do wyboru prawa, odpowiedzi należy poszukiwać w prawie wskazanym przez art. 8 w związku z art. 3 ust. 4 konwencji rzymskiej. Jak można przypuszczać, prawem tym było prawo belgijskie.

Brak jednak informacji, czy kwestia ta była szerzej rozważana w toku postępowania przed sądami krajowymi (niderlandzkimi). Pytania postawione przez Hoge Raad der Nederlanden (pkt 19) dotyczyły poszukiwania prawa właściwego w braku wyboru prawa. Można więc przypuszczać, iż w postępowaniu przed sądami krajowymi ustalono, iż do wyboru prawa nie doszło.

4. Wiele uwagi w uzasadnieniu wyroku poświęcono rozszczeniu (rozcłonkowaniu) statutu kontraktowego (*dépeçage*), przewidzianemu w art. 4 ust. 1 zd. 2 konwencji rzymskiej. Trybunał słusznie podkreślił, nawiązując do wyraźnego brzmienia tego przepisu, wyjątkowy charakter zabiegu, o którym mowa (por. uwagi rządów niderlandzkiego w pkt 38 i czeskiego w pkt 39, odpowiedź Trybunału w pkt 43)³.

Nie wydaje się jednak, by rozszczenie wolno było przyjmować jedynie wtedy, gdy umowa obejmuje wiele części, które mogą być uznane za autonomiczne względem siebie⁴. Wystarczy, że jakaś część umowy jest autonomiczna w stosunku do pozostałej części umowy. Tak trafnie kwestia ta została rozstrzygnięta w pkt 2 sentencji wyroku.

Wyrażenie „część umowy” występuje nie tylko w art. 4 ust. 1 zd. 2, lecz również w art. 3 ust. 1 zd. 3 konwencji rzymskiej. Nie wydaje się, by należało je rozumieć identycznie. Przemawia za tym kontekst, w jakim one występują. W pierwszym z tych przepisów wspomnianemu wyrażeniu towarzyszą słowa „w drodze wyjątku”. W drugim zaś przepisie chodzi o wyraźne rozstrzygnięcie występującej dawniej wątpliwości, czy rozszczenie statutu kontraktowego jest w ogóle dopusz-

³ Por. przywołaną w pkt 43 wypowiedź M. Giuliano i P. Lagarde’a, że słowa „w drodze wyjątku”, użyte w art. 4 ust. 1 zd. 2, „należy rozumieć w ten sposób, że z możliwości rozszczenia statutu kontraktowego sąd powinien korzystać jak najrzadziej”. Por. też M.-A. Zachariasiewicz: *Prawo właściwe dla zobowiązań z umów w braku wyboru prawa*. „Europejski Przegląd Sądowy” 2009, nr 7, s. 8 i 12 oraz literatura cytowana w przypisie 49.

⁴ Por. wypowiedź rzecznik generalnej (w pkt 45 wyroku).

czalne. Chodziło więc o wyraźne poszerzenie autonomii woli stron na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej⁵. Dlatego też można twierdzić, że na podstawie art. 3 ust. 1 zd. 3 stronom wolno więcej, niż wolno sędziemu stosującemu art. 4 ust. 1 zd. 2 konwencji⁶. Sędzia może uznać za właściwe dla części umowy prawo innego państwa niż prawo państwa, któremu umowa zasadniczo podlega, gdy przedmiot owej części umowy — po pierwsze — ma charakter autonomiczny w stosunku do pozostałego przedmiotu umowy, i — po drugie — ta część umowy odznacza się silniejszym powiązaniem z innym państwem (w szczególności z jego prawem) niż państwo, z którym powiązana jest podstawowa część umowy. W praktyce z reguły chodzi o powiązanie podstawowej części umowy z prawem ustalonym przy wykorzystaniu domniemań z art. 4 ust. 2—4 konwencji.

Jak słusznie podkreślono w wyroku (pkt 7), z powołaniem się na raport M. Giuliano i P. Lagarde'a, domniemania te „łagodzą elastyczność zasady ogólnej” wyrażonej w art. 4 ust. 1 zd. 1. Poszukiwanie prawa najściślej związanego jedynie na podstawie art. 4 ust. 1 zd. 1, bez uwzględnienia domniemań z art. 4 ust. 2—4, byłoby zabiegiem bezcelowym. Powiązanie części umowy z prawem innego państwa należy konfrontować z powiązaniem podstawowych części umownych (lub innych części umowy) z prawem wskazanym przez przepisy art. 4 ust. 2—4 konwencji.

Przesłanka autonomicznego charakteru części umowy jest bez wątpienia spełniona wtedy, gdy część ta mogłaby funkcjonować w obrocie jako odrębna umowa⁷.

5. W uzasadnieniu wyroku znajdujemy doniosłe spostrzeżenia na temat reguły korekcyjnej z art. 4 ust. 5 zd. 2 konwencji.

Odrzucono w nich rozumowanie, w myśl którego domniemania z art. 4 ust. 2—4 nie mogą być zastosowane jedynie wtedy, gdy „nie są miarodajne”. Słusznie przyjęto, iż sąd powinien zawsze, poszukując prawa właściwego, próbować oprzeć się na domniemaniach, o których mowa. Jeżeli jednak oceniana umowa wykazuje silniejszy związek z innym państwem niż państwo ustalone na podstawie domniemania, sąd — na podstawie art. 4 ust. 5 zd. 2 — może zastosować prawo tego innego państwa. Powinien przy tym brać pod uwagę całokształt okoliczności. W tezie 4 senten-

⁵ W tym duchu M. Pazdan: *Materiałnoprawne wskazanie regulacji prawnej na tle konwencji rzymskiej z 1980 r.* W: *Studia i rozprawy. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Andrzejowi Całusowi*. Red. A. Janik. Warszawa 2009, s. 328 i n. Zwolennikiem rygorystycznej interpretacji art. 3 ust. 1 zd. 3 konwencji jest M. Wojewoda: *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych*. Warszawa 2007, s. 127 i n.

⁶ W tym duchu M.-A. Zachariasiewicz: *Prawo właściwe...*, s. 8.

⁷ Por. *ibidem* i literatura przywołana w przypisie 47.

cji wyroku wyraźnie podkreślono, że sąd jedynie może postąpić w sposób określony regułą korekcyjną⁸.

W piśmiennictwie podnosi się, że do korekty domniemań z art. 4 ust. 2—4 na podstawie art. 4 ust. 5 zd. 2 nie wystarczy tylko nieco silniejszy związek umowy z prawem innego państwa. Wymagać należy związku „w sposób oczywisty i pewny znacznie silniejszego”, wynikającego „nie z wielości powiązań, lecz z ich jakości”⁹.

6. W omawianym wyroku dokonano również wykładni art. 4 ust. 4 konwencji. W przepisie tym znajdują się trzy zdania, z których pierwsze wyłącza zastosowanie art. 4 ust. 2 do umowy przewozu towarów, zdanie drugie ustanawia domniemania dla umów przewozu na rzecz prawa państwa, w którym w chwili zawarcia umowy przewoźnik ma swoje główne przedsiębiorstwo, jeżeli w państwie tym znajduje się także miejsce załadunku lub miejsce rozładunku albo główne przedsiębiorstwo nadawcy, i wreszcie zdanie trzecie — na użytek stosowania art. 4 ust. 4 — za umowy przewozu towarów uznaje także umowy czarterowe na jeden rejs oraz inne umowy, które służą przede wszystkim przewozowi towarów. Te inne umowy objęte są domniemaniem z art. 4 ust. 4 zd. 2. Słusznie Trybunał podkreślił (w pkt 36), że powyższe domniemanie ma zastosowanie jedynie wtedy, gdy przewoźnik lub armator w chwili zawierania umowy miał swoje główne przedsiębiorstwo w państwie, w którym znajduje się także miejsce załadunku lub miejsce rozładunku albo główne przedsiębiorstwo nadawcy. Trafnie też Trybunał zauważył, że art. 4 ust. 4 zd. 2 konwencji należy interpretować w ten sposób, że łącznik, o którym mowa w tym przepisie, odnosi się „do innych umów czarterowych aniżeli umowy na jeden rejs tylko wtedy, gdy główny przedmiot umowy stanowi nie zwykle udostępnienie środka transportu, lecz faktyczny przewóz towarów” (pkt 37).

Należy zgodzić się z tezą trzecią wyroku, z której wynika, że prawo wskazane dla umowy czarterowej w art. 4 ust. 4 obejmuje zasadniczo całą umowę, łącznie z jej częścią dotyczącą przewozu, chyba że ta ostatnia część ma charakter autonomiczny względem reszty umowy. Teza druga wyroku sugeruje, że poszukując prawa właściwego dla autonomicznej części umowy, należy zawsze postępować zgodnie ze wskazówką z art. 4 ust. 1 zd. 2 konwencji. Wniosek ten jest chyba zbyt daleko idący. Autonomiczna część umowy może mieć však cechy, które usprawiedliwiają posługiwanie się domniemaniami z art. 4 ust. 2—4 konwencji.

⁸ Sugerowane przez rząd niderlandzki (pkt 50). W podobnym duchu wypowiedziała się Komisja (pkt 52). Trafna była natomiast wypowiedź rządu czeskiego, iż art. 4 ust. 5 nie stanowi *lex specialis* względem art. 4 ust. 2—4, lecz osobne uregulowanie dla sytuacji w nim opisanej.

⁹ Tak: M.-A. Zachariasiewicz: *Prawo właściwe...*, s. 13.

I jeszcze jedna uwaga. Nasuwa się mianowicie pytanie, jak postąpić przy poszukiwaniu prawa właściwego dla umowy przewozu, gdy nie są spełnione przesłanki domniemania z art. 4 ust. 4 zd. 2 konwencji. Czy wolno w opisanej sytuacji sięgnąć do art. 4 ust. 2, skoro według art. 4 ust. 4 zd. 1 domniemania przewidzianego w tym przepisie nie stosuje się do umów przewozu?

Wydaje się, choć tego w komentowanym wyroku wyraźnie nie stwierdzono, że wyłączenie stosowania art. 4 ust. 2 do umów przewozu wywołuje skutki tylko w takim zakresie, w jakim działa domniemanie ustanowione w art. 4 ust. 4 zd. 2 konwencji. Do umów przewozu towarów nieobjętych domniemaniem z art. 4 ust. 4 zd. 2 należy więc stosować art. 4 ust. 2 konwencji.